

ישיבת הכותל - ירושלים

שיחת הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת מטות-מסעי תשס"ד

מהות החיים - עבודת ה'

ובלבנים כפשוטם, בטיבוע הילדים ביאור, ובכל שאר הצרות שהיו לנו במצרים.

אלא שאם מותר להוסיף על דברי חותני ז"ל, נראה שבמידה מסוימת התקיימה בכל זאת גזרת השעבוד באופן המתואר בזוהר. אצל מי? - אצל שבט לוי! שבט לוי היה פטור מעבודת הפרך שהטיל פרעה על ישראל, וא"כ אצלם התקיים השעבוד רק באופן רוחני, ע"י קשיים בלימוד התורה ובהשגת מדרגות רוחניות. נעלם מהם האור הברור של התורה. בימי האבות לא היו קשיים כאלה בלימוד, ובימי השיעבוד במצרים נוצרו קשיים בלימוד. אבל שיעבוד גשמי בעבודת פרך לא היה להם. לכן, מידה כנגד מידה, שאר השבטים קבלו גם ארץ ישראל גשמית (חוץ מהרוחניות שבה), ושבט לוי קיבל רק את הרוחניות של ארץ ישראל. "ה' הוא נחלתו" (דברים יח, ב), הם מובדלים לעבודת המקדש שבועיים בשנה. הרי עשרים וארבעה משמרות של כהנים ולויים היו במקדש (תענית נו, א), כאשר כל משמר עבד בו שבוע אחד. נמצא לכל משמר שבועיים בשנה (ולפעמים שלשה שבועות), חוץ מהרגלים שבהם כל המשמרות היו עולות לירושלים. ואם כן, האם מפני שהם צריכים לעבוד במקדש הם אינם יכולים לקבל חלק בארץ? ברגלים הרי ממילא אנשים אינם אמורים לעבד את שדותיהם, מפני העליה לירושלים. ממילא נשארים רק שבועיים בשנה שבהם כולם עוסקים בעיסוקיהם ואילו הלויים משועבדים לעבודת המקדש. וכי זוהי סיבה מספקת שלא לתת להם חלק ונחלה בארץ? אלא שהם מובדלים גם לעבודות המקדש הקבועות. אם צריך למנות גזר או משרה אחרת במקדש, שבט לוי חייב להמצא לזה. אמנם יכולים להיות ממונים גם משבטים אחרים, למשל: מרדכי הצדיק היה ממונה במקדש על הקינין (ע"י שקלים פ"ה מ"א), למרות שלא היה משבט לוי אלא "איש ימיני" (משבט בנימין), אבל שבט לוי חייב להיות מובדל לעבודת המקדש, לא יכול לסרב. מרדכי אם היה רוצה היה יכול לומר: יותר חשוב שאשפיע בשושן הבירה על המלך וכיו"ב. אבל שבט לוי לא יכול לסרב לעבודת המקדש, הוא מובדל לעבודת המקדש.

אבל לא רק לעבודת המקדש היה שבט לוי מובדל. היה להם גם תפקיד נוסף שאומר משה רבנו: "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל" (דברים לג, י). וזה נוהג בכל השנה, לא רק שבועיים בשנה. במשך כל השנה שבט לוי מובדל להורות את התורה לישראל. מוצאים אצל יהושפט המלך, שמינה שופטים ושלח את הכהנים והלויים להסתובב עם ספר תורה בכל ערי יהודה ללמד את העם תורה (דהיי"ב יז-ט). הרי שזה תפקידם, ללמד את העם תורה, וכן לשבת בסנהדרין לדון ולהורות הלכה. "ובאת אל הכהנים והלויים להסתובב עם ספר תורה בכל ערי יהודה ללמד את העם תורה" (דהיי"ב יז-ט). הרי שזה תפקידם, ללמד את העם תורה, וכן לשבת בסנהדרין לדון ולהורות הלכה. "ובאת אל הכהנים והלויים להסתובב עם ספר תורה בכל ערי יהודה ללמד את העם תורה" (דהיי"ב יז-ט). הרי שזה תפקידם, ללמד את העם תורה, וכן לשבת בסנהדרין לדון ולהורות הלכה. "ובאת אל הכהנים והלויים להסתובב עם ספר תורה בכל ערי יהודה ללמד את העם תורה" (דהיי"ב יז-ט). הרי שזה תפקידם, ללמד את העם תורה, וכן לשבת בסנהדרין לדון ולהורות הלכה.

מדוע לא היה לשבט לוי חלק בארץ?

"וידבר ה' אל משה פְּעֻרְבַת מואב על ירדן יַחְזוּ לאמר: צו את בני ישראל ונתנו ללוים מנחלת אֶחְזָקְתֶם עָרִים לְשִׁבְתָּ, ומגרש לְעָרִים סביבתיהם תתנו ללוים" (במדבר לה, א-ב). מדוע צריכים ישראל להפריש מנחלתם ערים ללוים? מפני שלשבט לוי אין חלק ונחלה בארץ (ע"י דברים יח, א-ב), ובכל זאת הרי הם מוכרחים לגור באיזה מקום, לכן מצטוים בני ישראל לתת מנחלתם ערים לצורך מגורי הלוים.

למה אין ללוים חלק בארץ? טעם אחד - בגלל מה שאמר יעקב אבינו לשמעון ולוי: "אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל" (בראשית מט, ז). ולכן, שבט לוי מפוזר ע"י ערי מגרש, ושבט שמעון גם הוא אינו מקבל חלק בארץ שהוא ממש שלו, אלא מקבל רק חלק בתוך נחלת שבט יהודה, כמו שמפורש בספר יהושע (יט, א; ושם, ט). אחר כך בימי דוד, כששבט יהודה גדל וכבר לא היה להם מספיק מקום, גרשו מתוכם את בני שמעון, ובני שמעון הלכו לעבר הירדן והתיישבו שם. על כל פנים, יעקב אבינו גזר על שבט לוי: "אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל", ולכן הם מפוזרים בכל הארץ, ללא נחלה מיוחדת להם.

טעם נוסף לכך שלא היה לשבט לוי חלק בארץ, (ואולי אין זה אלא תוצאה מהענין הקודם), שהרי התנאי לירושת הארץ היה, להיות משועבד בשעבוד מצרים. שהרי אברהם אבינו שואל את הקב"ה לאחר שהבטיח לו את הארץ: "ה' אלקים, במה אדע כי אירשנה?" (בראשית טו, ח) אומר לו הקב"ה: "יודע תדע פי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדום וְעָנוּ אֹתָם, ארבע מאות שנה" (שם, יג). הרי ששעבוד מצרים הוא תנאי לירושת ארץ ישראל. וכיון ששבט לוי לא היה משועבד במצרים (ע"י רש"י שמות ה, ד), לכן הוא אינו מקבל חלק בארץ ישראל.

ואולם ליתר דיוק יש לציין, שאמנם גם שבט לוי נשתעבד במצרים, אבל לא שעבוד גשמי אלא שעבוד רוחני. הזוהר הקדוש אומר: "נִימְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעִבְדָּה קָשָׁה, בְּחִמְרֵי וּבְלִבְנִים ובכל עִבְדָּה בְּשָׂדֵה" (שמות א, יד), 'בעבד' קשה - זו קושיא, 'בחמ'ר' - זה קל וחומר, 'ובלבנים' - זה ליבון הלכה" (זוהר ח"ג קנג, א). וקשה: וכי זה היה כל שעבוד מצרים, שהיו צריכים לתרץ קושיות חזקות על הרמב"ם ועל התוספות, ולעסוק בלבון הלכה? הרי שעבוד מצרים פָּלַל עבודה קשה כפשוטה! מהי אפוא כוונת הזוהר? תירץ חותני הרב חיים זאב פינקל זצ"ל, שכוונת הזוהר היא, שָׁלוּ היו ישראל זוכים, היתה יכולה גזרת השעבוד להתקיים בצורה כזאת. המצרים היו מקשים להם קושיות, וישראל היו מחפשים תרוצים. כיון שלא זכו, התקיים השעבוד בחומר

בעולם הזה יותר מכל חיי העולם הבא, כי רק בעולם הזה אפשר לקיים מצוות, ודבר זה יקר היה להגרא יותר מכל השכר העצום הממתין לו בחיי עולם הבא.

כך רואים גם אצל משה רבנו. משה יודע בודאי שהוא עתיד לעבור לאחר מותו לגן עדן, לדרגה רוחנית עליונה ששום נברא לא השיג אותה, ובכל זאת הוא רוצה להתעכב עוד קצת בעולם הזה כדי להכנס לארץ ישראל, לקיים את המצוות התלויות בארץ. מפני שמטרת חייו איננה לקבל שכר, אלא להיות עובד ה', ואם יש מצוות שהוא עוד לא קיים, המצוות התלויות בארץ, הוא מוותר על הכל ורוצה להשאר עוד בעוה"ז כדי להספיק לקיימן. גם כאשר נאמר לו שלא יזכה להכנס לארץ, גם אז הוא דוחה את הכניסה לעוה"ב רק כדי לראות את ארץ ישראל. מפני שגם ראיית ארץ ישראל יש לה מעלה. אבל בעצם הוא רוצה להכנס לארץ, לעבוד בה את ה' במצוות המיוחדות לה. אמנם בעולם הבא לומדים יותר תורה מאשר בעולם הזה, ותלמוד תורה הוא הדבר הגדול ביותר מכל המצוות, כפי שאומרת המשנה שאנו אומרים אותה בכל יום: "ותלמוד תורה כנגד כלם" (פאה פ"א מ"א), אבל כנראה שכאן בעולם הזה הלימוד ושמירת המצוות הן בגדר עבודה, לומדים ומתאמצים להתקרב מתוך כך לריבונו של עולם, עוד שלב ועוד שלב, ואילו בעולם הבא הלימוד הוא בבחינת שכר. משה רבנו מחפש עבודה, לא שכר, וכך גם הגרא, להמשיך להתעלות ע"י עבודת ה', ולכן הם מעדיפים להשאר עוד ועוד בעולם הזה ולדחות את המעבר לעולם הבא.

עבודת ה' - עד הרגע האחרון!

חז"ל אומרים: "וראיתיה אַתָּה ונאספת אל עמיק גם אתה כאשר נאסף אהרן אחיך" (במדבר כז, יג). מה פירוש "כאשר נאסף אהרן אחיך"? שכשעמד הקב"ה ליטול את נפשו של אהרן הכהן, אמר לו משה לאהרן (על פי ציווי ה'): "עֲלֵה לְמַטֵּה, וְעֲלֵה. פְּשׁוּט יִדְיךָ, וּפְשׁוּט. קִמּוֹץ פִּיךָ, וּקְמֹץ. עֲצוּם עֵינֶיךָ, וְעֲצוּם. מִיד חֲמַד מִשָּׁה לְאוֹתָהּ מִיָּתָה, וְזֶהוּ שְׁנֵאמַר לוֹ (אח"כ, כשהגיעה שעתו למות): "מֵת בְּקֶרֶב... כִּאֲשֶׁר מֵת אֶהְרֹן אַחִיךָ" (דברים לב, ג), מיתה שנתאוית לה" (רש"י במדבר כ, כו).

וקשה: אחרי מאה עשרים שנה של מאבקים עם פרעה ועם סיחון ועוג וגם עם ישראל, זה מה שחשוב למשה רבנו, שבחמש הדקות האחרונות של חייו ישכב בנוחיות על המיטה? הרי מיד אחר כך יכנס לחיי נצח בעולם הבא, ומה ערך יש לחמש דקות שלפני כן? חושבני שהפשט הוא כך: אהרן מקבל ציווים ומקיימם עד הרגע האחרון של חייו: "עֲלֵה לְמַטֵּה, וְעֲלֵה. פְּשׁוּט יִדְיךָ, וּפְשׁוּט, וּכְרֹ. זֶהוּ הַדְּבָר שְׁחָמַד אוֹתוֹ מִשָּׁה! גַּם הוּא רֹצֵה לְקַבֵּל צִוּוּיִם וּלְקַיְימָם עַד לְרֵגַע מוֹתוֹ! לְהִיטֵב עֲבַד ה' עַד נְשִׁימָתוֹ הָאֲחֵרֹנָה! לְהַפְטֹר מִן הָעוֹלָם מִתּוֹךְ קִיּוּם שֶׁל צִוּוּי ה'. וְהוּא אֲכֵן זֹכֵה לְצִוּוּי שְׁשׁוּם בִּשְׂר וּדְם לֹא זָכָה לוֹ: צִוּוּי לְמוֹת! "עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר נֹבֹ... וּמֵת בְּקֶרֶב אֲשֶׁר אֶתָּה עוֹלָה שְׁמָה" (דברים לב, מט-ג). אין זו הודעה שה' מודיע לו שהוא עתיד למות, אלא ציווי: "מֵת בְּקֶרֶב אֲשֶׁר אֶתָּה עוֹלָה שְׁמָה".

הגמרא אומרת: יש אומרים משה רבנו לא מת. שכתוב בסיני: "וְהָיָה שְׁשׁוּם עִם ה'" (שמות לד, כח), וכתוב בהר נבו: "וְיָמַת שְׁשׁוּם מִשָּׁה" (דברים לד, ה). מה בסיני עומד ומשמש, אף כאן עומד

"אלא כל איש ואיש מכל באי עולם (משמע: אפילו גויים!) אשר נדבה רוחו אותו... להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו", לפרוש מן העולם ולתת עליו רק עול מלכות שמים, הקב"ה ישלח לו אפשרות להתפרנס כדי שיוכל למלא את מחשבתו. "כל המקבל עליו עול תורה מעבירים ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ" (אבות פ"ג מ"ה). גם לומדי תורה הם א"כ כמו הלויים.

ערי מקלט - חממה רוחנית

מיד אחרי הציווי להפריש ערים עבור הלויים, מְצוּה התורה להפריש ערים עבור רוצחים (במדבר לה, ט-לד). איפה? מתוך ערי הלויים, שש ערים הן ערי מקלט עבור רוצחים! (שם, ו) וחורץ מהן, גם שאר ערי הלויים (ארבעים ושתיים ערים נוספות) קולטות רוצחים (מכות י, א). הגמרא מסבירה מה ההבדל בין ארבעים ושתיים הערים האחרות ובין שש ערי המקלט (שם). על כל פנים, כל ערי הלויים משמשות גם כערי מקלט לרוצחים. למה דווקא ערי הלויים משמשות כערי מקלט? - כדי שהרוצח יגור בקרבת הלויים, ויושפע מהם לחזור בתשובה. אמנם מדובר על רוצחים בשוגג, לא רוצחים במזיד שאותם עיר מקלט אינה קולטת, אבל גם רוצח בשוגג עשה עבירה חמורה. הוא זלזל בחיי אדם וגרם בכך למותו של אדם, ולכן הוא מוכרח להמצא בסביבה כזו שתשפיע עליו לשוב בתשובה. מהו המקום המתאים ביותר לכך? - ערי הלויים! ודאי היו תלמידי חכמים גם בשבטים אחרים, אבל בכל זאת שבת לוי מובדל יותר לעניין הזה, ללמד תורה, כפי שראינו לעיל. לכן יש לקוות שאם הרוצח ישב בחברון או בשכם או באחת משאר ערי המקלט, יהיה מושפע מהלויים שיושבים שם לחזור בתשובה.

ובאמת מבואר בגמרא, שעיר שרובה רוצחים אינה קולטת עוד (שם, ב). כי אם הרוצחים בעיר המקלט רבים עד כדי כך שהם מהווים כבר את רוב העיר, הרי שבמקום שהרוצח יושפע לטובה מן הלויים בעיר הזאת, הוא עלול עוד להיות מושפע לרעה. עיר שמלאה זלזול והפקרות בחיי אדם, שרובה רוצחים, אינה יכולה לקלוט.

מה צריך הרוצח ללמוד בעיר הזאת? צריך ללמוד לעשות תשובה על החטא שלו, שלא נזהר שהרג נפש מישראל. לדעת מהו ערך החיים, שחיים אמיתיים הם חיי תורה ויראת שמים. שהחיים הם "היכי תמצוי" ללמוד תורה. אמנם גם בני אדם שאינם לומדים תורה אסור להרוג, אבל המטרה העיקרית של חיים היא ללמוד תורה. ואם הוא הרג אדם, הרי הוא שלל ממנו את האפשרות ללמוד תורה ולקיים מצוות. ידוע מה שמסופר על הגרא, שלפני פטירתו אחז בציציותיו, ובכה. שאלו אותו תלמידיו: מדוע רבינו בוכה? הרי בעוד זמן מועט ישב רבינו עם כל הצדיקים בגן עדן, ומי לא ישאף לזה! אמר להם הגרא: על דא קא בכינא, על שעווב אני את העולם הזה, שאפשר בעד כמה קופיקות (מטבע קטנת ערך ברוסיה) לקיים בו מצנת ציצית, והולך לעולם שבעד כל כסף וזהב אי אפשר לקיים בו אפילו מצוה אחת (עליות אליהו הערה קי"ז). אדם כמו הגרא, שכל חפצו היה לעבוד ולשרת את בוראו, הרגיש עד כמה יקר עוד רגע

והיא - לחנך את הלומד למידות והנהגות אלו, עד כמה שהדבר אפשרי אצל בשר ודם. להיות "נאה מקיים", לדמות את הצורה ליוצרה. כמוכן, בשר ודם לא יכול להיות כמו הקב"ה, אבל לדמות את מידותיו למידותיו של הקב"ה עד כמה שאפשר.

הגמרא הרי אומרת (שבת קלג, ב) שתי דרשות על "זֶה אֶלֶי יֵאָנְהוּ" (שמות טו, ב). לפי דרשה אחת, 'אֵנְהוּ' פירושו: "אֶתְנָאָה לפניו במצוות" ('אֵנְהוּ' מלשון נוי), כלומר: אעשה את המצוות בצורה נאה. לולב נאה, ציצית יפה, תפילין יפים, ספר תורה יפה, וכן שאר המצוות. אבא שאול אומר שם דרשה אחרת: "אבא שאול אומר: 'אֵנְהוּ' - הֵי דומה לו. מה הוא חנון ורחום, אף אתה הֵיָה חנון ורחום". לכאורה נובעים דברי אבא שאול מכך שחלק על תנא קמא בביאור תיבת 'אֵנְהוּ', ודרש 'אֵנְהוּ' מלשון "אני והוא", כלומר: אעשה עצמי כמותו לידבק בדרכיו (ע"רש"י שם). ואולם אפשר שאבא שאול כלל איננו חולק על תנא קמא. יתכן שגם אבא שאול סובר כתנא קמא, ש'אֵנְהוּ' הוא לשון נתינת נוי לקב"ה, אלא שבשונה מתנא קמא שפירש שנתנת נוי זו נעשית ע"י ש'אֶתְנָאָה לפניו במצוות", סובר אבא שאול שנתנת נוי זו נעשית בנוף לכך גם ע"י ש'אֶתְנָאָה לפניו במידות, שהרי "אני - הוא", כלומר: האדם הוא צלם אלקים, שאמור לשקף את אלקים, עד כמה שהדבר אפשרי ע"י בשר ודם. וא"כ ע"י שיתנאה במידות, יהיה האדם צלם אלקים נאה, שכן בזה הוא משקף באופן מדויק יותר את הקב"ה. לעומת זאת, אם איננו הולך במידותיו של הקב"ה, אזי אין התאמה בין ה"צלם אלקים" לבין הקב"ה כביכול, והרי זה צלם שאינו נאה. למה הדבר דומה? לציור ש'צַיֵר הַצַּיֵר. מתי אפשר לומר על הציור שהוא ציור מוצלח? היום הציורים הם מופשטים וקשה לדעת... אבל צייר שמצייר באופן טבעי ולא באופן מופשט, כשהציור משקף במדויק את הנוף שהוא אמור לשקף, שבמקום שישנו הר רואים גם בתמונה הר, ובמקום שיש אילן רואים גם בתמונה אילן וכו', אזי הציור הוא ציור מוצלח. ואולם אם אין התאמה שכזו, הרי שהציור הוא פחות מוצלח. כך גם בענין צלם אלקים. ה"צלם אלקים" הוא נאה, כשהוא משקף את הקב"ה, וזאת ע"י שהאדם הולך בדרכיו, עד כמה ששייך לבשר ודם, וכמובן לפי דרגתו. שיפור המידות הוא אפוא עיקר הנוי לדעת אבא שאול. הרוצח צריך א"כ ללמוד, להכיר מה הוא שלל מן העולם. צלם אלקים, הדומה ליוצרו במידותיו!

אחד מחכמי המוסר אמר: למה הגוי דרווין (אבי תורת ההתפתחות הכפרנית) אמר שהאדם התפתח מן הקוף? מפני שמימי לא ראה אדם!... אנו שמכירים את גדולי ישראל, הן חכמי הדור האחרון וכל שכן חכמי דורות קודמים, יודעים מה זה אדם. אבל דרווין שלא הכיר את גדולי ישראל לא ראה מימיו "אדם", הוא הכיר רק עדר של קופים, ממילא חשב שהקוף הזה התפתח מקוף אחר... אנו צריכים להכיר "אדם", לדמות הצורה ליוצרה, ואחת הדרכים להגיע לזה היא, כמוכן, ע"י לימוד התורה. התורה נותנת לאדם את צורת ה"אדם" האמיתית והשלמה.

מסופר שהאדמו"ר מסאטמר, רבי יואל טייטלבוים זצ"ל, שאל פעם את את החזון אי"ש זצ"ל: הרי הרמב"ם אומר, שבלית ברירה אדם צריך אפילו לברוח מהחברה ולשבת בדד במדבר כדי לא להמשך אחרי אנשים רעים (רמב"ם הלכות דעות פ"ו

ומשמש (סוטה יג, ב). מה פירוש עומד ומשמש? הרי כתוב "וימת שם משה!" אלא שהמיתה שלו עצמה היתה שימוש! המיתה עצמה היתה בחינת עבודה. הוא מקבל ציווי למות, ומקיימו! שום בשר ודם לא קיבל ציווי כזה, שגם המיתה שלו היא עבודה.

בנוסף לצייווי על המיתה עצמה, מקבל משה ציווי נוסף שקשור למיתתו. ה' אומר לו בהר נבו: "זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתה, הראתיך בעיניך ושמה לא תעבור" (שם לד, ד). אומרים חז"ל: "מאי 'לאמר'? אמר הקב"ה למשה: לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב: שבועה שנשבעתי לכם (לתת לבניכם את הארץ) כבר קיימתי" (ברכות יח, ב). משה רבנו הולך אם כן מהר נבו אל האבות שבגן עדן לְבַשֵּׁר להם שישראל עומדים כבר על סף הכניסה לארץ ישראל. הוא מסתלק א"כ מהעולם הזה מתוך ציווי על המיתה עצמה, ועם ציווי נוסף הנוגע כבר לזמן שלאחר המיתה! [אולי זהו הפשט במאמר הזוהר התמוה, שהר נבו קשור למערת המכפלה שבחברון. מבחינה טבעית קשה להבין זאת. הר נבו הוא מעבר לירדן, ומערת המכפלה היא בחברון. אולי יש מחילה תת קרקעית ביניהם, אבל אינני יודע אם זה מה שחז"ל כיוונו. אבל כאן הקשר. משה הולך מהר נבו אל האבות הקבורים במערת המכפלה. בירושלמי מובא, שרבנן לא נמנעים בדרשותיהם מלהחליף בין ה' לח' (פאה פ"ז ה"ה), הן מפני שדומות זו לזו באופן כתיבתן, והן מפני שדומות זו לזו באופן הגייתן (למי שמהגה אותן נכון). אם נחליף כאן ה' לח', נמצא שאותיות "הר נבו" הן אותיות "חברון". משה רבנו הולך אם כן מהר נבו לחברון. הוא עובד עד הרגע האחרון, וגם לאחריו. זו המעלה הגדולה של החיים. בחיים אתה יכול להיות עובד ה', מה שאין כן לאחר מיתה. לאחר מיתה אפשר רק להיות בבחינה של מקבל שכר במקרה הטוב, וח"ו להפך במקרה הרע. אבל בחיים אתה יכול להיות עובד, ואת זה הרוצח שלל מהנרצח. ועל כן הוא צריך ללמוד להעריך מה הם חיים, על ידי קרבה ללויים עובדי ה'. כשידע להעריך את החיים, ידע גם להעריך נכונה את חומרת מעשהו, שלילת החיים מן הנרצח, ואז יוכל לעשות תשובה שלמה ועמוקה על חטאו.

להדמות לבורא

הגמרא מביאה: "מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיה מהלך בדרך, ור' אלעזר בן ערך מחמר אחריו... פתח ר' אלעזר בן ערך במעשה המרכבה ודרש, וירדה אש מן השמים וסיבכה כל האילנות שבשדה, פתחו כולן ואמרו שירה... עמד רבן יוחנן בן זכאי ונשקו על ראשו ואמר: ברוך ה' אלקי ישראל, שנתן בן לאברהם אבינו שידע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה. יש נאה דורש ואין נאה מקיים, נאה מקיים ואין נאה דורש, (אבל) אתה נאה דורש ונאה מקיים!" (חגיגה יד, ב)

וקשה: בשלמא הלכות שבת או הלכות שמירת הלשון, אפשר לומר על הדורש בהן שהוא גם "נאה מקיים". אבל במעשה מרכבה - מה שייך "נאה מקיים"? נראה לתרץ, שמעשה מרכבה אינו לימוד שכלי מופשט, להבין ולהשכיל את מידותיו של הקב"ה ותו לא, אלא בעל השלכה מעשית.

אפשר להסתכל בזה גם בכיוון הפוך: הקב"ה רוצה לסלק מכאן את השבע אומות מפני שמעשיהם מושחתים, "כמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו" (ויקרא יח, ג), המעשים שלהם מושחתים וא"י אינה סובלת עוברי עבירה, "ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה, כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם" (שם, כח). ישראל עושים את עבודת ה', מגרשים את שבע האומות מהארץ (לא בשלמות, אבל על כל פנים באופן חלקי), ועל כן בשכר זה הם זוכים לקבל את ארץ ישראל. מה הראיה? שנאמר: "ונכבשה הארץ לפני ה'" (במדבר לב, כב), משמע שכובשים את הארץ כביכול בשביל הקב"ה. ורק בשכר זה שאנו כובשים את הארץ עבורו, ה' נותן לנו את הארץ לנחלה. יחד עם שבועת האבות, כמובן, אבל זהו שכר עבור הכיבוש. אפילו נבוכדנצר הרשע שנלחם מלחמות ה' שלא לשם שמים, הוא עובד עבודה זרה ואין לו שום כוונה לשמה, בכל זאת אם הוא נלחם הקב"ה קובע לו שכר, כמו שכתוב: "נבוכדנצר מלך בבל העביד את חילו עֲבָדָה גדולה אל צור, כל ראש מִקְרָח וכל כתף מרוטה, וְשָׁכַר לא היה לו ולחילו מצר על הָעֲבָדָה אשר עבד עליה" (יחזקאל כט, יח), כי הם עלה ושטף את כל שללה של צור (רש"י שם), נמצא שלא יכלו להנות משללה. לכן, במקום השלל של צור, "פִּעְלָתוֹ אשר עבד בה, נתתי לו את ארץ מצרים" (שם, כ). כשכר על המלחמה על צור ה' נותן לו את מצרים. כל שכן ישראל שעושים לשמה, מגרשים את שבע האומות מארץ ישראל לשם שמים, ודאי שמקבלים על זה שכר. זוהי אם כן המעלה של א"י, שהיא מקום מיוחד לעבודת ה', לקרבת אלקים, מקום הנבואה. ר' יהודה הלוי מתבטא (אנו אומרים זאת בקינות): "מי יתנני משוטט במקומות אשר נגלו אלקים לחוזיק וציריך, אֶת־הַיָּד היא מנוחה לצור". ארץ ישראל היא מקום להתקרב בו אל הקב"ה. ודאי היו צדיקים גדולים גם בגולה, היו הרשב"א ורבנו יונה והגר"א ועוד, אין מספר לצדיקים שהיו בגולה, ובכל זאת אם היו חיים בארץ ישראל היו יכולים להשיג יותר או לפחות ביתר קלות. עלינו להכיר מה המעלה של ארץ ישראל ומה חסר לנו בחורבן הבית, שאין לנו נבואה ואין לנו עבודה, ואין לנו הרבה מעלות רוחניות נוספות. לדעת מה חסר לנו, לְמַה אנו שואפים, ושאהבלות על ירושלים איננה אבלות על אבדן בנינים יפים או נוף יפה, אלא על מה שירושלים באמת צריכה לתת לנו.

ו"כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה" (תענית ל, ב), במהרה בימינו, אמן.

ה"ב. מדוע א"כ - שאל האדמו"ר - איננו מקיימים היום את דברי הרמב"ם הללו, לברוח מישוב שמנהגותיו רעים ואנשיו חטאים למערות ולמדבריות? ענה לו החזו"א: "הישיבות הקדושות, הן המערות והמדבריות של דורנו!" (פאר הדור' ח"ב עמ' ק"א) שם אפשר להימצא בחברה טובה, שם אפשר לגדול בתורה ביראת שמים ע"י הרבנים, ע"י הספרים וגם ע"י החברים. עלינו לדעת א"כ לנצל את המדבר הזה, את עיר המקלט שלנו. כמו שהרוצח צריך לקבל תורה בעיר מקלט מפי הלויים, אנו צריכים לקבל תורה בישיבה, זו עיר המקלט הרוחנית. כשהמקום מסביב מלא בכל כך הרבה סכנות, בכל כך הרבה הפקרות וכדו', הרי שעיר המקלט שלנו זו הישיבה. המקום לגדול בהכרת הבורא דרך התורה, לתקן את המידות, להעריך את עבודת ה' ולרצות לקיים מצוות. אמנם מצד אחד רש"י אומר: "מצוות לא ליהנות ניתנו לישראל, להיות קיומם להם הנאה, אלא לעול על צואריהם ניתנו" (רש"י ר"ה כח, א), אבל זה עול מתוק, עול נחמד. כדאי להכנס תחת העול הזה. להעריך גם את ארץ ישראל, שארץ ישראל אינה רק מקום עם נוף יפה והרים יפים ופירות טובים. כל זה אמת, אבל זה גם המרגלים אמרו שיש פירות טובים בארץ ישראל! ... המעלה העיקרית של ארץ ישראל היא, שהיא מקום עבודת ה' האמיתית, כמו שמסביר רש"י ברמז לפסוק "ושמתם את דברי אלה על לבבכם", שאף אחר שתגלו תהיו מצוינים במצוות, בבחינת "הציבי לך ציונים" לעבודת המצוות של ארץ ישראל, שרק שם הוא מקום עבודת ה' האמיתית. בחו"ל עבודת ה' היא רק כדי שנדע לקיים את המצוות כשנחזור לארץ ישראל. אם, למשל, אלפיים שנה לא היינו מקיימים שבת, היה מאד קשה לנו להתחיל לקיים שבת. לא היינו יודעים בין ימינו לשמאלנו, מה מותר ומה אסור. היות ואבותינו בגולה קיימו שבת, גם אנו ב"ה יודעים. עובדה שאת המצוות התלויות בארץ שבאמת לא קיימנו בחו"ל, אנשים באמת לא כל כך ידעו לקיים אותן כשבאו לארץ ישראל. אח"כ באו גדולי עולם, הגרש"ז אויערבאך והחזו"ן איש ואחרים, ולימדו קצת מצוות התלויות בארץ. אבל עדין יש פחות ידיעה במצוות התלויות בארץ מאשר במצוות שנהגו בחו"ל. הרמב"ן מאריך להסביר (ויקרא יח, כח), וגם רש"י כותב בקיצור (דברים יא, יח), שעיקר קיום המצוות, אפילו אלו שאינן תלויות בארץ, הוא רק בארץ ישראל. בחו"ל ההנהגה היא ע"י שרי האומות, אפילו אצל הגויים יש הבדל בין חו"ל לא"י. הרמב"ן אומר שהיו בעולם עוד ערים כמו סדום ועמורה, ורק מפני שהיו בחו"ל לא נעשו כמו סדום ועמורה שהיו בארץ ישראל. בבוא היום ה' יבוא במשפט גם איתם. אבל סדום ועמורה היו בארץ ישראל, ולכן היו מוכרחות להחרב, כי ארץ ישראל אינה מקיימת עוברי עבירה. הכותים, אומר הרמב"ן, היו עובדי עבודה זרה, בחו"ל לא קרה להם שום דבר מיוחד, אבל כשבאו לא"י והמשיכו במעשיהם, ה' שלח בהם את האריות והיו הורגים אותם, כי א"י היא מקום מיוחד לעבודת ה'.

בפשוטו, אין הפשט שה' מגרש את שבע האומות מארץ ישראל כדי לשכן בה את ישראל, אם כי גם זה נכון. אבל